

DOI 10.33294/2523-4234-2026-36-1-270-278

УДК 821.161.2:2-24:355.01(477)

ORCID 0000-0001-5345-328X

ISSN 2523-4234

Світлана Филипчук

Літургія в бліндажі: феноменологія сакралізації повсякденності та християнська метафорика в сучасній українській воєнній літературі

У статті проаналізовано ресакралізацію художнього простору в українській воєнній літературі 2022–2025 рр. Крізь призму феноменології досліджено трансформацію мілітарного побуту в сакральний простір “окопної теофанії”. Виявлено роль християнських архетипів у формуванні стратегій резильєнтності. Особливу увагу приділено “соматичному коду” (М. Кривцов) та “богослов’ю свідчення” (А. Дронь, Б. Томенчук та ін.). Доведено, що християнська метафорика сприяє дешифруванню хаосу та відновленню онтологічної цілісності особистості в умовах екзистенційної загрози.

Ключові слова: сакралізація, християнська метафорика, воєнна література, резильєнтність, соматичний код, ієрофанія, богослов’я свідчення

Svitlana Fylypchuk

Liturgy in a Dugout: Phenomenology of the Sacralization of Everyday Life and Christian Metaphorics in Contemporary Ukrainian War Literature

A comprehensive study of the process of resacralization of the artistic narrative in contemporary Ukrainian literature during the period of full-scale Russian aggression (2022–2025) is presented. The research is grounded in a phenomenological approach, primarily utilizing Mircea Eliade’s theory of hierophanies and Paul Tillich’s concept of “ultimate concern”. The author analyzes the specific mechanisms of transforming profane military everyday life into a sacred space, conceptualized as “trench theophany”. The role of Christian archetypes (sacrifice, exodus, resurrection) as essential tools for developing strategies of individual and collective resilience in the face of existential challenges is identified.

A significant part of the research is dedicated to the analysis of the “somatic code” in the creative legacy of the poet-warrior Maksym Kryvtsov. It is argued that in contemporary war poetry, the physical body of the soldier ceases to be merely a biological object of suffering, instead becoming a locus of metaphysical witnessing, where wounds and exhaustion are interpreted as modern stigmata. The article also examines the works of Artur Dron, Bohdan Tomenchuk, Dmytro Dovbush, and the thematic collections “Light in the Valley of the Shadow of Death” and “Ukraine. War. God”. These texts demonstrate a radical reduction of the distance between the sacred and the profane, where God is perceived not as a detached Absolute, but as an active participant in military labor (“God lacing up combat boots”).

It is proven that Christian identity in the analyzed texts functions as a vital mechanism for deciphering the ontological chaos of war. Through the verbalization of pain within Christian coordinate systems, writers achieve a “theology of witnessing” that provides the necessary psychological and spiritual support for both combatants and civilians. It is concluded that the sacralization of everyday

II. РЕЛІГІЯ ТА ВІРА В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОСТІ

military life through Christian metaphors acts as a catalyst for spiritual endurance, allowing the subject to transform the “valley of the shadow of death” into a space of found meaning. This phenomenon signifies the birth of a new sacral language in Ukrainian literature, where the dugout becomes a site of liturgy, and the act of writing becomes an act of faith and ontological resistance.

Keywords: sacralization of everyday life, Christian metaphors, war literature, resilience, somatic code, hierophany, theology of witnessing, trench theophany, military existentialism

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах повномасштабного вторгнення РФ (2022–2025) українська художня література виходить за межі суто естетичної функції, стаючи формою свідчення про правду, втрати та віру. У ситуації граничного екзистенційного досвіду традиційні гуманістичні наративи виявляються недостатніми для опису масштабів трагедії, що спонукає митців до пошуку християнських метафізичних опор. Релігійна ідентичність у цьому контексті постає не лише як форма світоглядної приналежності, а як критично важливий чинник резильєнтності – здатності особистості та нації зберігати цілісність перед лицем катастрофічних подій. Християнські смислові координати (молитви, біблійні алюзії, роздуми про жертву та воскресіння) стають фундаментом для проживання травми, дозволяючи трансформувати деструктивний досвід у простір пошуку екзистенційних відповідей.

Сучасна українська література в часи війни трансформується у складний майданчик для онтологічного осмислення пограничного досвіду, де художній текст постає не лише як засіб фіксації подій, а як інструмент “проживання” травми та віднайдення нових сенсів буття. Осмислення цього досвіду через призму релігійних та метафізичних категорій дозволяє авторам вийти за межі суто репортажного опису, перетворюючи індивідуальні страждання на універсальні символи стійкості. У цьому контексті література виконує роль “колективного щоденника” та форми духовного свідчення, де через біблійні архетипи відбувається переосмислення понять “жертва”, “справедливість” та “перемога”. Таким чином, осмислення воєнного досвіду в літературі 2022–2025 рр. стає актом інтелектуальної та духовної резильєнтності, що допомагає нації не просто вижити, а віднайти цілісність у розірваному війною світі.

Попри очевидну значущість цього процесу, його осмислення в науковому дискурсі лише розпочинається, а релігієзнавчий вектор аналізу воєнної літератури залишається фактично неопрацьованим. Соціологічні опитування останніх років фіксують суттєве зростання ролі релігії як ресурсу психологічної опори та соціальної резильєнтності. Згідно з даними Центру Разумкова (2024), рівень релігійності українського суспільства залишається стабільно високим, проте набуває нових якісних характеристик: 71 % опитаних ідентифікують себе як віруючих. Особливо показовим є те, що 67 % громадян вважають, що релігійні громади мають відігравати активну роль у психологічній підтримці людей, які постраждали від війни (Центр Разумкова, 2024, с. 4). Ці цифри знаходять безпосереднє відображення, зокрема, у художніх текстах, де християнська ідентичність стає “мовою серця”, здатною висловити невимовний біль, та виступає як інструмент внутрішньої стабілізації особистості перед лицем катастрофи.

Сучасна література демонструє унікальний феномен – ресакралізацію художнього простору, де біблійний текст перетворюється на універсальний семіотичний код

(метатекст), що дозволяє вербалізувати травму. Як зазначає письменник і ветеран Артур Дронь: “Письмо – це спосіб заперечити часу. ... Це спосіб вирвати себе з часу” (Дронь, 2025, с. 118). У випадку новітньої літератури це “виривання з часу” набуває ознак формування “нової сакральності”, де автори використовують біблійну метафорику для подолання абсурду смерті.

Відтак **метою статті** є виявлення та аналіз способів репрезентації християнських архетипів у новітній українській літературі як інструментів подолання травми та формування стратегій духовної стійкості (резильєнтності) перед лицем екзистенційних викликів.

Наукова новизна дослідження полягає у концептуалізації феномену “окопної теофанії” як специфічної форми ієрофанізації мілітарного побуту, де через поєднання соматичного коду та християнської метафорики відбувається ресакралізація художнього наративу. У роботі вперше обґрунтовано роль “богослов’я свідчення” як когнітивного механізму резильєнтності, що дозволяє суб’єкту трансформувати травматичний досвід війни у цілісну стратегію онтологічного спротиву небуттю.

Виклад основного матеріалу. Методологія дослідження потребує виходу за межі суто літературознавчого аналізу в площину феноменології релігії. Ключовим теоретичним інструментом роботи є концепція сакралізації повсякденності, що описує наділення профанних (буденних) об’єктів статусом священних (нумінозних). Фундатор феноменології релігії Мірче Еліаде наголошував, що “будь-яка ієрофанія... – це парадокс. Будучи проявом священного, об’єкт перетворюється на щось відмінне, зберігаючи при цьому власну природу” (Еліаде, 2001, с. 8). Саме таку трансформацію ми спостерігаємо в аналізованих текстах: елементи мілітарного побуту (піксель, берці, бліндаж) стають точками перетину людського і божественного (ієрофанізація побуту).

Важливим для розуміння емоційної напруги творів є концепт “граничного інтересу” (ultimate concern) Пауля Тілліха. У праці “Динаміка віри” мислитель визначає віру як “стан захопленості тим, що становить для людини граничну вагу” (Tillich, 1957, р. 1). У творчості письменників жах війни стає тим самим “граничним” простором зустрічі з безумовною реальністю. Методологічно сакралізація повсякденності розгортається у трьох вимірах: аксіологічному; семіотичному та екзистенційному. Таким чином, феноменологічний підхід дозволяє трактувати “літургію в бліндажі” не як зовнішню метафору, а як фіксацію онтологічного процесу, де Бог стає гранично присутнім у матерії війни.

Особливого значення для розуміння релігійної ідентичності як чинника резильєнтності набуває аналіз антологій та збірників свідчень, де християнські мотиви стають “каркасом” для структурування хаосу війни. У збірнику “Моя історія війни” особистий досвід авторів постає як сучасна форма мартирології (свідчення про мучеництво). Релігієзнавчий аспект цих текстів виявляється у пошуку відповіді на питання теодиції: віра тут функціонує не як абстрактна ідея, а як практичний інструмент виживання, де молитва стає єдиною доступною формою діалогу з вічністю в моменти граничної небезпеки. Історії авторів оповідають, що, як написав старший пастор Ірпінської біблійної церкви Микола Романюк, Бог – “Він поряд із кожним...

II. РЕЛІГІЯ ТА ВІРА В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОСТІ

Він хоче дарувати Свою цілющу любов і потіху несправедливо оскарженим, зраним війною і покаліченим втратами” (Моя історія, 2023, с. 6).

Аналіз контенту збірника “Світло у долині смертної тіні: історії християн під час війни” спростовує поширені соціокультурні стереотипи щодо соціальної аполітичності чи ізоляціонізму протестантських спільнот. Досвід представників євангельських церков засвідчує їхню активну інтегрованість у процеси захисту та відновлення української державності з перших днів повномасштабної агресії. Дванадцять авторів видання репрезентують панораму українського спротиву в розмаїтті його функціональних виявів: від безпосередньої участі в оборонних операціях та інституційної душеопіки в статусі капеланів до реалізації масштабних волонтерських, освітніх та культурних ініціатив.

Попри гетерогенність життєвих сценаріїв, дописувачів об’єднує спільна телеологічна установка – захист людської гідності та національного суверенітету. Їхні рефлексії фіксують складну динаміку внутрішніх трансформацій, де релігійна переконаність діалектично поєднується з екзистенційними ваганнями, а страх трансформується у незламну відвагу та усвідомлену єдність із нацією. Підкреслюючи значущість такого письма, Роман Соловій у передмові до видання акцентує на багатофункціональності процесу вербалізації травми, зазначаючи, що деяким авторам “довелося знову подивитися в очі своїм страхам, а для когось досвід пригадування став “терапевтичним”, дав зцілення і полегшення, ще хтось отримав можливість висловити свій біль та залишити свідчення для майбутніх поколінь” (Соловій, 2025, с. 12). Таким чином, видання постає як важливий об’єкт релігієзнавчої та психологічної аналітики, що демонструє роль віри у формуванні індивідуальної та колективної резильєнтності.

Вагомим об’єктом для релігієзнавчого та соціокультурного аналізу постає праця Валентина Синього “Людина, в якій вкрали дім”, де крізь призму деструкції фізичного прихистку концептуалізується пошук прихистку метафізичного. Тема екзистенційної бездомності у творі корелює з фундаментальним біблійним мотивом вигнання, а християнська парадигма стає інструментом осмислення втрати дому не як фінальної онтологічної катастрофи, а як специфічного стану земного мандрівництва на шляху до “небесної вітчизни”. Авторська стратегія подолання травми базується на діалектиці втрати та надії, що знаходить своє відображення у рецепції Михайла Черенкова. Дослідник акцентує на прогностичній функції тексту, зауважуючи, що книга “пише не тільки про втрачене, але й запитує про те, як жити далі після таких важких втрат... Нам потрібно знайти місце для смутку, але надії треба віддати центральне місце. Нам потрібно бути чесними перед собою і знайти сили, щоби виплакати свої сльози. Але це не кінець історії” (Черенков, 2024). Така візія дозволяє інтерпретувати досвід втрати як етап духовного випробування, де сакралізація пам’яті про дім стає ресурсом для формування нової життєстійкості: “Ціннішою є побудова та розвиток екосистеми, яка в довгостроковій перспективі приносить урожай” (Синій, 2024, с. 246).

Знаковим внеском у розвиток документального свідчення та духовної прози періоду повномасштабного вторгнення став збірник “Україна. Війна. Бог: життєві історії про безумну війну” (Україна..., 2024). У релігієзнавчому дискурсі це видання репрезентує феномен “богослов’я свідчення”, де сакральне осмислюється не через

догматичні конструкції, а крізь призму автентичного досвіду особистості. У наративах військових, волонтерів та цивільних Бог постає не як трансцендентний відсторонений Абсолют, а як іманентна дієва сила, що виявляється в екстремальних обставинах.

Важливим аспектом цього процесу є дегерметизація релігійних спільнот та їх активна взаємодія із соціумом. На цьому наголошує Максим Балаклицький у передмові до видання, зауважуючи, що досвід війни радикально змінив архітектуру стосунків між вірянами та світським середовищем: “Тисячі українців під час навали зіткнулися з низкою релігійних організацій. Стало нормальним контактувати з віруючими, бути підписаними в їхніх групах в месенджерах, звертатися до них по допомогу й отримувати її. Дистанція між Церквою та українським суспільством скоротилася в цей час” (Балаклицький, 2024, с. 10).

Це скорочення дистанції, за Балаклицьким, є не лише соціальним, а й комунікативним зсувом: цифрові платформи та месенджери стають новими майданчиками для вияву християнської етики. Для авторів збірника релігійна ідентичність стає механізмом дешифрування хаосу, де в кожній історії про дивовижне виживання вгадується Божа присутність, опосередкована “людськими руками”. Таким чином, видання верифікує концепт резильєнтності як синергійного результату, де релігійна спільнота перестає бути “закритою інституцією” і стає органічною частиною загальнонаціонального спротиву, перетворюючи “безумство” війни на простір активного милосердя.

У всіх цих збірниках релігійна символіка виконує терапевтичну функцію: вона допомагає авторам і читачам інтегрувати розрізнений досвід війни у цілісну картину буття, де страждання не є абсурдним, а включене в ширший контекст священної історії. Це підтверджує тезу, що християнська ідентичність в українській літературі 2022–2025 рр. є не лише елементом традиції, а динамічною живою силою, яка забезпечує психологічну стійкість нації.

Процес ієрофанізації, описаний М. Еліаде як прояв сакрального в матеріальному світі, знаходить своє яскраве втілення в сучасній українській поезії, де через тексти Василя Задорожного (Томенчук, 2024) та Лали Тарапакіної (Тарапакіна, 2022) розгортається “окопна теофанія” – процес олюднення Божества через атрибути воєнного часу. Бог у поезії В. Задорожного постає не як “нерухомий першодвигун” Арістотеля, а як активний учасник мілітарної праці (“Про що тепер Твої псалми? Дай обладунків на рамена. Увіруй, Господи, що ми – Твої мечі й Твої знамена...” (Томенчук, 2024, с. 243)). Тут відбувається сакралізація професій: лікар, енергетик, хлібороб стають іпостасями Всевишнього. Теза про те, що Бог “шнурує берці”, постає радикальним жестом зняття дистанції між святим і профанним, де спецодяг (піксель, медичний халат) трансформується у сучасне літургійне облачення.

Ця трансформація комунікації з сакральним поглиблюється у вимірі диджиталізації, що яскраво ілюструє вірш Дмитра Довбуша “Саваот”. У межах цього тексту телеграм-канали та стрічки соціальних мереж перетворюються на новітній простір “петицій” (молитов), а тема “Бога, що плаче” розкриває глибоку христологічну ідею вразливості Творця. Бог Довбуша не просто спостерігає за трагедією, він відчуває “чутливий вміст” подій, а Його сльози стають символом абсолютної солідарності в стражданні. Водночас у творі актуалізується мілітарна іпостась – повернення до

II. РЕЛІГІЯ ТА ВІРА В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОСТІ

старозавітного образу Ягве Саваота (Господа Сил), який бере до рук гвинтівку, виходячи за межі пацифізму заради захисту справедливості. Постаць Бога-Снайпера у цьому контексті виступає гарантом відновлення космічного порядку та відплати “антихристу” (Довбуш, 2022).

Логічним продовженням цієї ідеї є синтез віри та вдячності у текстах Лали Тарапакіної, де фіксується формування своєрідної “цивільної релігії”. Фраза про “двох українських богів” (Бога та ЗСУ) свідчить про набуття армією сакрального статусу в народній свідомості, що є виявом граничної довіри в часи екзистенційної загрози. Феноменологія молитви тут зазнає змін: вона втілюється не в канонічних текстах, а в “номерах карток” та коротких запитаннях “Як ти?”, перетворюючись на “літургію потреби”, де волонтерський внесок прирівнюється до пожертви на вівтар. Запит на справедливість завершується есхатологічним благанням до Бога, який стоїть біля виходу з життя, де людина, подібно до біблійного Йова, бере на себе сміливість дискутувати з Творцем про припинення смертей.

Особливої ваги у воєнній антропології набуває лірика Богдана Томенчука, яка репрезентує неопатристичний синтез. Якщо в текстах Л. Тарапакіної переважає антропоцентричний підхід, то Б. Томенчук повертається до теоцентризму, де війна постає як космічна драма. Його поезія сакралізує саму геометрію війни через архетип хреста як конструкції захисту. Образ неба, що тримається на плечах воїнів, є апеляцією до християнської ставрології, де захист здійснюється через усвідомлену жертвовність. Сотеріологічний аспект у Томенчука реалізується через побратимство: Бог проявляється через кенозис (самоприниження), стаючи помітним лише в любові до ближнього в момент обстрілу (“Бог у погляді того, хто прикриває твою спину”). Етика “Останнього суду” в його текстах маркує момент розрізнення духів, де війна знімає всі маски, примушуючи людину постати перед правдою “як вона є”. Метафорика Томенчука – це “церква під відкритим небом”, де замість ладану постає дим розривів, а замість причастя – остання крапля води, що зближує його творчість із сихастською традицією усвідомленої присутності в Бозі навіть посеред хаосу руйнувань.

Методологічно сакралізація повсякденності в аналізованих текстах розгортається у трьох взаємопов’язаних вимірах, що дозволяють глибше зрозуміти механізми резильєнтності через релігійний досвід.

Перший вимір – аксіологічний (ціннісний) – полягає у перетворенні рутинної, автоматизованої дії на усвідомлений ритуал. В умовах війни, де кожна мить може стати останньою, побутова діяльність набуває статусу священнослужіння. Наприклад, у поезії Василя Задорожного процес, коли Бог “щоранку шнурує берці”, перетворює звичайну підготовку до виходу на бойове завдання на літургійний акт готовності до самопожертви. Це не просто взування, а одягання “обладунків світла”, де кожен вузол стає символом внутрішньої зібраності та вірності обов’язку (Задорожний, 2024).

Другий вимір сакралізації – семіотичний (знаковий) – пов’язаний із наділенням буденних предметів мілітарного побуту статусом “святих знаків”. Найбільш радикально це втілено у творчості Максима Кривцова, де Бог деієрархізується і стає гранично близьким, вписуючись у фізичні потреби та соматичні відчуття воїна. В інтерв’ю для видання “Читомо” поет наводить низку побутових метафор, які демон-

струють перетворення профанних об’єктів на носії нумінозного досвіду: “Найчастіше його можна зустріти посеред тиші. Бог – це вода, яку береш зі собою на завдання, і її ніколи не вистачає... Бог – це протейновий батончик, який жуєш, перечікуючи обстріл в окопі. Бог – це чорні сухі соняхи, за якими тебе майже не видно. А найбільше Бог – це повертатися” (Кривцов, 2023b).

Цей перелік не є десакарлізацією у класичному розумінні; навпаки, це акт ієрофанізації, де дефіцитарні ресурси фронтового життя (вода, їжа, природне укриття) набувають сотеріологічного значення. У межах соматичного коду “вода, якої не вистачає” стає метафорою благодаті, а “протейновий батончик” в окопі – елементом сучасної фронтової євхаристії. Особливого значення набуває фінальна теза про те, що “Бог – це повертатися”. Тут автор виходить за межі статичного опису побуту до екзистенційного виміру: повернення стає актом воскресіння, подоланням порожнечі смерті. Концептуальним осердям творчої спадщини поета-воїна стала збірка “Вірші з бійниці” (2023a), яка фактично виконує роль сучасного фронтового щоденника, трансформованого у метафізичне свідчення. У текстах збірки М. Кривцов фіксує граничні стани людського існування, де “бійниця” постає не лише як елемент фортифікації, а як специфічна оптика сприйняття світу, що розділяє буття на простір загрози та простір надії (Кривцов, 2023a, с. 15). Через поетичне слово автор здійснює акт резильєнтності, перетворюючи травматичний досвід обстрілів та втрат на впорядковану структуру вірша, де кожен рядок є кроком до подолання онтологічного хаосу. Навіть такі побутові речі, як “протейновий батончик” чи “крапля води з фляги”, у текстах маркуються як елементи сучасної євхаристії, через які проявляється турбота Творця про людину в екстремальних умовах.

Третій вимір – екзистенційний – передбачає подолання лінійного часу війни через причетність до “великого часу” біблійної історії. Використовуючи христологічні архетипи, автори (зокрема А. Дронь (Дронь, 2023)) та військовий Анатолій (Anatoliy Anatoliy, 2025)) вписують індивідуальну долю солдата чи цивільного у загальну сотеріологічну схему (історію спасіння). Кожен бліндаж у цьому вимірі стає прообразом Гробу Господнього, а кожна перемога – передчуттям Воскресіння. Це дозволяє людині не просто “терпіти” війну, а відчувати себе частиною грандіозної метафізичної битви між світлом і темрявою, де смерть втрачає свою остаточність, поступаючись місцем вічності.

Висновки. Наукова новизна дослідження полягає у концептуалізації сучасної воєнної літератури як простору “окопної теофанії”, де релігійна ідентичність виступає стратегією резильєнтності. Вперше обґрунтовано трирівневу модель ієрофанізації мілітарного побуту (аксіологічну, семіотичну та екзистенційну), що дозволяє інтерпретувати фізичне страждання через соматичний код як форму метафізичного свідчення.

Встановлено, що християнські архетипи та механізм “богослов’я свідчення” радикально скорочують дистанцію між сакральним та профанним, перетворюючи художню творчість на інструмент онтологічного спротиву. Доведено, що біблійний метатекст стає універсальним кодом дешифрування хаосу війни, де трансформація травми у духовну пам’ять забезпечує цілісність особистості та стає ресурсом духовного виживання нації.

II. РЕЛІГІЯ ТА ВІРА В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОСТІ

1. Anatoliy Anatoliy [Пузік В.]. (2025). *Між небом і війною*. Київ: Білка.
2. Балаклицький, М. (2024). Передмова. *Україна. Війна. Бог* (с. 6–12). Київ: Джерело життя.
3. Довбуш, Д. (2022). Саваот. *БОГПОЕТ: Українська християнська поезія*. <https://bogpoet.com.ua/tema/z-lyubovyu-do-ukrainy/savaot.html>
4. Дронь, А. (2025). *Гемінгвей нічого не знає*. Львів: Видавництво Старого Лева.
5. Дронь, А. (2023). *Тут були ми*. Львів: Видавництво Старого Лева.
6. Еліаде, М. (2001). *Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андрогін; Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання* (Г. Кьорян, В. Сахно, пер. з нім., фр., англ.). Київ: Основи.
7. Задорожний, В. (2024). Сьогодні Бог носить «піксель». *Нове Життя*. <https://www.nove.in.ua/2024/01/15/sohodni-boh-nosyt-piksel/>
8. Кривцов, М. (2023а). *Вірші з бійниці*. Київ: Наш Формат.
9. Кривцов, М. (2023б, 31 жовтня). «Я мав жахливу мрію — ходити по Києву з автоматом»: інтерв'ю (О. Купріян, розмовляла). *Читомо*. <https://chytomo.com/maksym-kryvtsov-ia-mav-zhakhlyvu-mriiu-khodyty-po-kyevu-z-avtomatom/>
10. *Моя історія війни. Сприйняття повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 2022 р.* (2023). Київ.
11. Синій, В. (2024). *Людина, у якої вкрали дім: Боротьба за свободу*. Київ: Сігма-трейд.
12. Соловій, Р. (ред.). (2025). *Світло у долині смертної тіні: історії християн під час війни*. Київ: Дух і Літера.
13. Тарапакіна, Л. (2022). Якщо Бог мене чує, я хочу звернутися напрома. *OBOZ.UA*. <https://news.obozrevatel.com/ukr/show/people/yakscho-bog-mene-chue-ya-hochu-zvernutisya-napryamu-virsh-ukrainki-pro-vijnu-rozchuliv-merezhu.htm>
14. Томенчук, Б. (2024). *Вишійте, мамо, бронезилет*. Брустури: Дискурсус.
15. *Україна. Війна. Бог: Життєві історії про безумну війну* (2024). Київ: Джерело життя.
16. Центр Разумкова. (2024). *Війна і Церква в Україні. Релігійна ситуація в Україні – 2024: аналітична доповідь* (О. Пашкова, ред.). Київ.
17. Черенков, М. (2024). Людина, в якої вкрали дім. *RISU: Релігійно-інформаційна служба України*. https://risu.ua/lyudina-u-yakoyi-vkrali-dim_n154523
18. Tillich, P. (1957). *Dynamics of Faith*. New York: Harper & Row.

References

1. Anatoliy Anatoliy [Puzik V.]. (2025). *Mizh nebom i viinoiu*. Kyiv: Bilka (in Ukrainian).
2. Balaklytskyi, M. (2024). Peredmova. In *Ukraina. Viina. Boh* (s. 6–12). Kyiv: Dzherelo zhyttia (in Ukrainian).
3. Dovbush, D. (n. d.). Savaot. *BOGPOET: Ukrainiska khrystyianska poezii*. <https://bogpoet.com.ua/tema/z-lyubovyu-do-ukrainy/savaot.html> (in Ukrainian).
4. Dron, A. (2025). *Heminhvei nichoho ne znaie*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva (in Ukrainian).
5. Dron, A. (2023). *Tut buly my*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva (in Ukrainian).

6. Eliade, M. (2001). *Sviashchenne i myrske; Mify, snovydinnia i misterii; Mefistofel i androhin; Okultyzm, vorozhbystvo ta kulturni upodobannia* (H. Korian, V. Sakhno, per. z nim., fr., anhl.). Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).
7. Zadorozhnyi, V. (2024). Sohodni Boh nosyt «piksel». *Nove Zhyttia*. <https://www.nove.in.ua/2024/01/15/sohodni-boh-nosyt-piksel/> (in Ukrainian).
8. Kryvtsov, M. (2023a). *Virshi z biinytsi*. Kyiv: Nash Format (in Ukrainian).
9. Kryvtsov, M. (2023b, Zhovten 31). «Ia mav zhakhlyvu mriiu – khodyty po Kyievu z avtomatom»: interviu (O. Kupriian, rozmovliala). *Chytomo*. <https://chytomo.com/maksym-kryvtsov-ia-mav-zhakhlyvu-mriiu-khodyty-po-kyievu-z-avtomatom/> (in Ukrainian).
10. *Moia istoriia viiny. Spryniattia povnomasshtabnoho vtorhnennia Rosii v Ukrainu v 2022 r.* (2023). Kyiv (in Ukrainian).
11. Synii, V. (2024). *Liudyna, u yakoi vkraly dim: Borotba za svobodu*. Kyiv: Sihmattreid (in Ukrainian).
12. Solovii, R. (Ed.). (2025). *Svitlo u dolyni smertnoi tini: istorii khrystyian pid chas viiny*. Kyiv: Dukh i Litera (in Ukrainian).
13. Tarapakina, L. (n.d.). Yakshcho Boh mene chuie, ya khochu zvernutysia napriamu. *OBOZ.UA*. <https://news.obozrevatel.com/ukr/show/people/yakshcho-bog-mene-chue-ya-hochu-zvernutysia-napryamu-virsh-ukrainki-pro-vijnu-rozchuliv-merezhu.htm> (in Ukrainian).
14. Tomenchuk, B. (2024). *Vyshyite, mam, bronezhylet*. Brustury: Dyskursus (in Ukrainian).
15. *Ukraina. Viina. Boh: Zhyttievi istorii pro bezumnu viinu* (2024). Kyiv: Dzherelo zhyttia (in Ukrainian).
16. Tsentr Razumkova. (2024). *Viina i Tserkva v Ukraini. Relihiina sytuatsiia v Ukraini – 2024: analitychna dopovid* (O. Pashkova, ed.). Kyiv (in Ukrainian).
17. Cherenkov, M. (2024). Liudyna, v yakoi vkraly dim. *RISU: Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy*. https://risu.ua/lyudyna-u-yakoyi-vkrali-dim_n154523 (in Ukrainian).
18. Tillich, P. (1957). *Dynamics of Faith*. New York: Harper & Row (in English).

*Стаття: надійшла до редакції 09.01.2026
прийнята до друку після рецензування 26.01.2026
опублікована (оприлюднена) 29.05.2026*